

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN/ICCH: 2149 - 9225

Yıl/Year/Год: 6, Sayı/Number/Номер:
25, Aralık/December/Декабрь 2020,
s./pp. 481-496

Geliş/Submitted/ Отправлено: 03.11.2020

Kabul/Accepted/ Принимать: 17.12.2020

Yayımlanmış/Published/ Опубликованный: 25.12.2020

10.29228/kesit.47335

Araştırma Makalesi
Research Article
Научная Статья

Dr. Rıdvan BAL

Araştırmacı, Türkiye

ridvanbal198413@gmail.com

 ORCID 0000-0002-3834-7304

TÜRKİYE'DE İLK FEN LİSESİNİN AÇILIŞ SÜRECİ, BİLİMSEL GELİŞMELER VE DEĞERLENDİRMELER*

SCIENTIFIC DEVELOPMENTS IN THE OPENING PROCESS OF TURKEY'S FIRST
SCIENCE HIGH SCHOOL AND EVALUATIONS

Öz: Bu çalışmanın amacı; üstün yetenekli öğrencilere özel eğitim sağlanması, fen eğitiminde öncü bir araştırma ve geliştirme merkezi olarak Türkiye'nin ilk Fen Lisesinin hayata geçirilmesi sürecini ve görevli bilim insanlarının değerlendirmelerini incelemektir. Fen bilimleri alanında küresel çapta bir atılımın yaşandığı yıllardan itibaren gelişmeleri dikkatle izleyerek tedbirler almaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti'nin girişimleri ele alınmıştır. Ekonomik sıkıntılar ve teknik alt yapı yetersizliği nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'nin yardımlarıyla gerçekleştirilen projeler ve özellikle Fen Lisesinin açılış konusunda çoğunluğu Amerikalı görevlilerce kaleme alınmış dokümanların analizi, bu çalışmanın araştırma yöntemini oluşturmuştur. Fen Lisesi projesinde yer alan çok sayıda birim arasından T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, ABD Ford Vakfı ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi birimlerinin önüne çıktığı görülmüştür. Sonuç olarak; Türk-Amerikan ortak çalışmasının bir ürünü olan Fen Lisesi projesinin genel olarak belirlenmiş hedeflere ulaştığı ancak sonraki yıllardaki uygulamalarda üstün yetenekli öğrencilerle gerçekleştirilecek bir fen devrimi anlayış ve idealinden uzaklaşıldığı görülmüştür.

* **Cite as/Atıf:** Bal, R. (2020). Türkiye'de İlk Fen Lisesinin Açılış Süreci, Bilimsel Gelişmeler ve Değerlendirmeler. *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (25): 481-496. <http://dx.doi.org/10.29228/kesit.47335>

Checked by plagiarism software. Benzerlik tespit yazılımıyla kontrol edilmiştir. CC-BY-NC 4.0

Anahtar Kelimeler: Fen Lisesi, Üstün Yetenekli Öğrenciler, Atatürk ve Bilim, Milli Eğitim Bakanlığı, ABD Yardımı.

Abstract: In this study it is aimed to examine the process of providing special education for gifted and talented students; the opening process of Turkey’s first Science High School; the evaluations of the scientists. It was mentioned about the opening of Science High School that realized with the assistance and support of the United States of America due to economic difficulties and lack of technical infrastructure of Turkey. As relating to methodology, it is examined the documents mainly prepared by American officials. Among many partners and units of the project, Turkish Ministry of National Education, Ford Foundation and Middle East Technical University come to the fore. As a result; it was seen the Science High School project which was a product of Turkish-American cooperation, has generally reached its goals. However years later, the ideal of a science revolution planned to be realized with studies of gifted Turkish students was partly abandoned.

Key Words: Science High School, Gifted and Talented Students, Atatürk and Science, The Turkish Ministry of National Education, The US Aid.

GİRİŞ

Bilim konusunda evrensel bir bakış açısına sahip olan, fen ve uygarlığı tüm insanlık için ortak değerler olarak gören Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti’nin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmesi için gerçek yol göstericinin bilim olduğunu vurgulamıştır. Eğitim ve öğretimin önemini en üst seviyede paylaşarak Türkiye’ye özel eğitim politikaları üretilmesini ve gerektiğinde yabancı bilim insanlarının deneyim ve bilgilerinden de yararlanılmasını sağlamış, “...İlerleyen ve medenileşen bir millet olarak uygarlık sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve milletin fertlerinin kafasına sokacağız, ilim ve fen için kayıt ve şart yoktur...” (Atatürk Araştırma Merkezi, 2006: 266) diyerek her fırsatta bilimin değerini tekrarlamıştır. Bilimin çeviri ile değil araştırmak ve incelemekle olacağını vurgulayan, sadece pozitif bilimler alanında değil, spor ve güzel sanatlar gibi diğer konularda da benzer görüşlerini aktaran Atatürk’ün düşünceleri İkinci Dünya Savaşından sonra daha anlam kazanmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş Dönemi olarak anılan ve İkinci Dünya Savaşının bitişinden sonra kırk beş yıl kadar devam eden süreç, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) liderliğindeki Batı Bloku ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB, Sovyetler Birliği) liderliğindeki Doğu Bloku arasında her alanda yaşanan gerginlikler dönemidir. Dönemin dikkat çekici özelliklerinden biri de taraflar arasındaki mücadelenin sadece siyasi ya da askerî alanla sınırlı kalmayıp bilim, sanat, spor vb. konularda da sıkı bir rekabet ve yarış havasında olmasıdır. Eğitim bilimleri alanında hayata geçirilen yeni uygulamalarla bu yarışta bir adım daha öne geçebilmek amacıyla üstün yetenekli ve üstün zekalı çocukların eğitimine yönelik çalışmalar da bu kapsamda ele alınmıştır. Bilim insanı yetiştirme konusunda Rusların kendilerinden daha ileride olduğunu kabul eden Amerikalı bilim insanlarından biri olan Washington’daki Carnegie Enstitüsü Müdürü Dr. Vannevar Bush, Newsweek Dergisinde yayımlanan bir makalesinde “...Şüphesiz yok ki Ruslar bizden

daha fazla bilim insanı eğitiyorlar. Ülkelerindeki üstün yetenekli çocukların taramasını bizden daha iyi yapıyorlar. Biz kitle eğitimi fikrini çok sevdik. Ruslar, Komünizme rağmen, üstün zekalı gençlere özel ayrıcalık sağlıyorlar. Öte yandan bizler, çok sayıdaki üstün zekalı gencimizin ellerimiz arasından kayıp gitmesini seyrediyoruz..." (Bush, 1954: 46) değerlendirmesi ile bu konudaki düşüncelerini açıkça belirtmiştir.

Bu kritik dönemde Türkiye Cumhuriyeti kendisini Batı Bloku içerisine yerleştirecek gelişmeleri hayata geçirmiş/geçirmek zorunda kalmıştır. ABD'nin, sahip olduğu bilgi ve teknolojik gelişmelerden uygun gördüklerini müttefiklerine de aktarması, özellikle maddi yetersizlikler nedeniyle arzu ettiği eğitim atılımlarını gerçekleştiremeyen Türkiye için de bir fırsat olmuş ve bu gelişmelerden çeşitli şekillerde faydalanılmıştır.

Üstün Yetenekli Çocukların Eğitiminde Yeni Bir Dönemin Başlangıcı

Bloklar arası mücadelenin üstün yetenekli ve üstün zekalı çocukların eğitimine yönelik girişimlere hız kazandırdığı dönem Türkiye'nin de yakından takip ettiği gelişmelere sahne oldu. Üstün yetenekli çocukların bilim yeteneğinin belirlenmesi konusunda çalışma yapan bilim insanlarından biri olan Amerikan Eğitim Test Merkezinden Dr. A. Pemberton Johnson da görüşlerini ilgili makamlara aktaran çalışmalarda bulundu. Amerikan Ulusal Bilim Konseyi için kaleme aldığı bir muhtıradaki lise öğrencileri arasında üstün yetenekli olanların sahip oldukları potansiyel üstünlükleri ve yetenekleri ortaya çıkarma konusundaki görüşlerini listeledi (Johnson, 1954). İlerleyen yıllarda Türkiye'nin de faydalandığı bu çalışmada genel olarak; böyle bir tespit çalışmasının ulusal önemi, teşvik ihtiyacı, burs ihtiyacı, fen bilimleri dalını seçmiş yetenekli öğrencilerin oranı, ileri düzey araştırma ihtiyacı, yetenekli öğrencilerin belirlenmesi için kullanışlı olan test tipleri, belirli testlerin uygulanmasını destekleyen bulgu türleri ve yetenek alanlarını belirlemek için uygun testler hakkında, zengin bir kaynakça ile desteklediği açıklayıcı bilgilere yer verdi.

Modern bilimin hayata geçirilmesiyle başlatılmış olan bir devrimin eğitim alanındaki yansımaları olarak değerlendirilebilecek bir proje olan "Fizik Bilimleri Çalışma Komitesi" (*Physical Sciences Study Committee-PSSC*)'nin kurulması, fizik derslerinin müfredat programlarında yapılacak düzenlemeler ve yeniliklerle yepyeni bir öğretim ortamı oluşturulmasına yöneliktir. Ön plana çıkan farklılıklar kritik ve bilimsel düşünme özelliği, sorgulama becerisi kazandırılması amacıyla laboratuvar çalışmalarının benimsenmesi ve iyi tasarlanmış eğitim filmleri ile derslerin desteklenmesiydi (Demirbaş ve Yağbasan, 2005: 37). PSSC fizik projesi ile başlayan ve diğer dersler için de oluşturulan projelerin amacı orta öğretim kurumlarında da benzer bakış açısına sahip öğrenciler yetiştirebilmektir. 1956 yılının Aralık ayında bir araya gelen ünlü Amerikalı fizikçiler, liselerde fizik derslerinin daha verimli hale getirilmesi için alınacak tedbirleri tartıştılar. Hazırladıkları rapor Mart 1957'de bir dergide yayımlandı. Bu rapora göre "...bilim eğitiminin bir bilgi ya da enformasyon kümesinin aktarılması değil, esas olarak araştıran, sorgulayan bir zihin çerçevesinin gelişmesine olanak verilmesi olduğu düşüncesinden hareket eden eksiksiz bir fizik öğretimi programı..." tanımlanmıştı (Aközer, 2018).

Ezber dayalı sistemin yerine yeni bir sistem olarak sunulan projenin tartışıldığı günlerde Sovyetler Birliği'nden gelen bir haber Amerikalılarda şok etkisi yarattı. 4 Ekim 1957 günü (bugünkü Kazakistan sınırlarında bulunan) Baykonur Uzay Üssünden fırlatılan dünyanın ilk ya-

pay uydusu Sputnik-1 başarıyla yörüngeye oturtulmuştu (Bulduk, 2012: 61). Bu tarihten itibaren genellikle “uzay yarışı” olarak bilinen yeni bir rekabet alanı ortaya çıktı. Sovyetler Birliği’nden bu başarısını öngöremeyen Amerikalı yetkililer, beklemedikleri yenilgi karşısında ne gibi tedbirler alacaklarını tartışmaya başladılar. Uzay çalışmalarını yeniden düzenlerken her seviyedeki okullarda eğitim politikalarını gözden geçirip özellikle fen bilimlerine ağırlık verilmesi düşüncesinden hareketle ciddi ölçüde kaynak aktarımı ile bilim alanında kayda değer düzenlemeler yaptılar.

İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye’nin Eğitim Alanındaki Atılımları

Savaş sonrası oluşacak yeni dünya düzeninde yer bulabilmek amacıyla başta ABD olmak üzere Batı dünyası ile yakın ilişkiler başlatan Türkiye’nin eğitim alanındaki girişimleri özellikle 1950 yılından itibaren artış gösterdi. 1950-1960 yılları arasında iktidarda olan Demokrat Parti (DP), hayata geçirmeye çalıştığı eğitim atılımları için Amerikan patentli yaklaşımları çoğunlukla benimsedi. Türkiye’de uygulanabilecek modelleri tartışmak üzere 150’den fazla Amerikalı bilim adamını ülkeye davet eden Hükümet, ABD’ye gönderdiği Türk bilim adamları ve yöneticiler aracılığıyla da eğitimde yeni açılımlar sağlamaya çalıştı. Türkiye’deki çalışmalarını için Ford ve Rockefeller Vakıflarından (Erdem ve Rose, 2000: 133) kaynak temin etmiş olan bu kişiler, hazırladıkları raporları Millî Eğitim Bakanlığı’na (MEB) teslim ettiler (Taşdöven, 2013: 92). Bazıları Bakanlıkta danışman kadrosuyla görevlendirilen Amerikalı uzmanların girişimleri, Türk eğitim sistemi ve kültürel yapısında bir Amerikan ekolünün oluşumuna kaçınılmaz olarak yansısı ve etki yaptı.

Bu dönemde ele alınan ancak net olarak sonuçlandırılmayan konulardan biri üstün ve özel yetenekli öğrencilere yönelik çalışmalar oldu. 1956 yılından önce çıkartılan kanunlar ile güzel sanatlarda olağanüstü özel yetenek gösteren çocukların eğitimleri için yurt içi ve dışı özel programlar sağlandı. Benzer yetenek düzeyine ve özelliklerine sahip çocukların aynı ortamda çalışmasını sağlamak üzere Türdeş Yetenek Gruplarına yönelik düzenlemeler 1959’da yapıldı. Ülkenin geleceğinde her kademedeki önemli role sahip olacak bu gruptaki gençlerin eğitimine yönelik planlamalar, 1960’lı yıllara kadar genellikle bireysel nitelikli olarak gerçekleştirildi (Türk, 2018: 438). Özellikle fen bilimleri konusundaki çalışmaların Batıdaki gelişmelere benzer şekilde ele alınması ve bu konuda bir lise kurulması girişimleri ise 1960’tan sonraki dönemde hayata geçirildi.

Türkiye’de bilimsel gelişmelere ışık tutacak çalışmalar hem ikili görüşmelerde hem de bölgesel toplantılarda görüşüldü. Ulusal bilim kurullarının geliştirmekte olan ülkeler için büyük öneme sahip olduğunun görüşüldüğü CENTO (Central Treaty Organization, *Merkezi Anlaşma Teşkilatı*) toplantılarında, özellikle ekonomik atılımlar için bilimsel çalışmalara öncelik verilmesi gereği tartışıldı (CENTO Affairs, 1962). O tarihlerde Ford Vakfı’nın Türkiye’deki yöneticisi olan Prof. Dr. Eugene Northrop, toplantılara katılan Türk bilim insanlarıyla da görüş alışverişinde bulunarak Türkiye için düşündüğü bilimsel kurum yapısını şekillendirdi. Türkiye’deki çalışmaları süresince kendisine Ford Vakfı’nın Orta Doğu görevlilerinden olan Robert Kerwin yardımcılık yaptı (Erken, 2018: 78,79). Northrop bu konudaki düşüncelerini Türk Hükümeti’ne iletti ve eğitim için yurt dışına gidecek bilim insanlarına bağımsız kuruluşlarca destek sağlanmasının gerekliliği konusunda yetkilileri ikna etti.

Batı ülkelerindeki kuruluşlar hakkında bilgi paylaşımı yapan Northrop, Türkiye’de benzer bir yapılanmanın hukuki alt yapısı konusunda; Uluslararası Para Fonu IMF (*International Monetary Fund*)’te danışman olarak çalışmış ve 1960-1961 döneminde T.C. Maliye Bakanlığı görevlerinde bulunmuş olan Kemal Kurdaş ile görüş birliği sağladı. Bir tasarı hazırlanması ve bunun Hükümet karşısında savunulup kabul ettirilmesi için Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) öğretim üyelerinden bir ekip oluşturuldu. Prof. Dr. Erdal İnönü’nün başkanlığında oluşturulan ekip, Northrop’un katkılarıyla ve katılımıyla hazırladıkları Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) projesi kanun tasarısını Hükümete arz etti (Kurdaş, 1998: 110). T.C.’nin 27. Hükümeti (9. İnönü Hükümeti) Başbakanı İsmet İnönü’nün de destek verdiği tasarı TBMM’den geçti ve 17 Temmuz 1963’te 278 kanun numarası ile kanunlaştı (TBMM, 1963: I, I/117, 16; Resmî Gazete, 24.07.1963, 11462: 15-17).

TÜBİTAK’ın 1963 yılındaki kuruluş ve yapılanma sürecindeki görevleri “...özellikle doğa bilimlerinde temel ve uygulamalı akademik araştırmaları desteklemek, genç araştırmacıları teşvik etmek ve özendirmek...” olarak belirlendi (Okan, 1986: 23; TÜBİTAK Web). 14 Ekim 1963 tarihli bir kararname ile TÜBİTAK Bilim Kurulunun ilk üyeliklerine Ord. Prof. Dr. Cahit Arf, Prof. Dr. Hikmet Binark, Prof. Dr. Mecit Çağatay, Prof. Dr. Feza Gürsey ve Prof. Dr. Atıf Şengün seçildi (BCA, 30.11.1.0./ 301.29.20). Temel bilimler, mühendislik, tıp, tarım ve hayvancılık alanlarında araştırma yapacak gruplar ile Bilim Adamı Yetiştirme Grubu (BAYG) şeklindeki teşkilatlanma tamamlandıktan sonra çalışmalar başladı. Gelişmelerle yakından ilgilenen ve her safhasında etkili olan ODTÜ, bu grupların araştırma tesislerinin kendi arazileri içindeki Yalıncağ Köyü çevresinde kurulması için teklifte bulundu. Ancak diğer üniversitelerin karşı çıkması nedeniyle bu teklifleri kabul edilmedi ve araştırma tesisleri Gebze’de kuruldu (Kurdaş, 1998: 110). TÜBİTAK’ın kuruluşunda etkili olan ve Türkiye’de bulunduğu sürece ODTÜ’nün gelişmesine de ciddi katkılar sağlayan Prof. Dr. Eugene Northrop’un içinde yer aldığı en önemli oluşumlardan biri Ankara’daki Fen Lisesinin kuruluşu oldu.

Fen Lisesinin Kuruluş Süreci

Türkiye’de gerçekleştirilen bilimsel atılımlarda yer alan hemen tüm kesimlerin ortak görüşü, üstün yetenekli çocukların eğitime yönelik olacak aynı zamanda modern fen ve matematik dallarında çalışmalar yapacak bir okulun açılmasının gerekliliği idi. Bu konu 5-15 Şubat 1962 tarihlerinde toplanan VII. Millî Eğitim Şûrasında da gündeme geldi (Gürgün, 1980: 16). Millî Eğitim Bakanı Mehmet Hilmi İncesulu üstün yetenekli öğrenciler için parasız yatılı bir ilim lisesi açılmasının gerekliliğini belirterek “...*Üstün istidatlı öğrencileri kabul edecek parasız yatılı yeni bir İlim Lisesi açılmasını yahut mevcut liselerden birinin ilim lisesi haline getirilmesini uygun bulurum*” şeklinde görüşünü aktardı (MEB, 1962: 73). Şûra kararları doğrultusunda bir ilim lisesi açılması için çalışmalara başlayan Bakanlığın 3 Nisan 1962 gün ve 675 sayılı yazısı ile bir fen lisesi açılması konusunu inceleyecek komisyon kuruldu. Komisyonunda iki Bakanlık yetkilisi, iki bilim insanı ve yöneticilik tecrübesi olan bir öğretmen yer aldı. MEB Orta Öğretim Genel Müdürü Osman Ülkümen başkanlığında; MEB Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi Remzi Öncül, Ord. Prof. Dr. Cahit Arf, Prof. Dr. Erdal İnönü ve kimya öğretmeni Nurettin Baç’tan oluşan komisyonun danışmanları olarak Prof. Dr. Eugene Northrop ve Prof. Dr. M. Pella görev yaptı (Komisyon, 1962: 9). Komisyon çalışmalarını 24 Nisan 1962 – 5 Mayıs 1962 tarihleri arasında gerçekleştirdi. Fen Lisesi kurulmasını gerektiren nedenler, Fen Lisesinin genel özellikleri, öğrencilerin seçimi,

öğretim programı, öğretmenler ve diğer personel, bina ve tesisler, yönetim, örnek okul program taslağı, Fen Lisesinin kurulması ile ilgili zaman ve iş sırası taslağı, Türkiye orta dereceli okullarının fen derslerinin iyileştirilmesi ile ilgili taslak genel başlıkları altında ve belirlenen ayrıntılı esasların uygun görülmesi halinde en kısa zamanda uygulamaya geçilmesini Bakanlığa teklif etti. Bu çalışmanın tamamlanmasıyla Fen Lisesi projesinin birinci safhası tamamlanmış oldu. (Komisyon, 1962: EK-1 ve EK-2; AFLD, 1989; AFLİVA, 2000).

MEB’in ilgili birimlerinde ele alınan ve tartışılan proje gereği çeşitli kişi, kurum ve kuruluşlardan destek ve yardım alınarak 23 Ekim 1963 tarihinde projenin ikinci safhası hayata geçirildi. Projenin büyük destekçileri MEB, Ford Vakfı ve ODTÜ’dür (Kurdaş, 1998: 111; Zabun, 2007: 36,37). Maddi destek olarak bakıldığında projenin finansal ayağının büyük kısmının ABD kaynaklı olduğu görüldü. Okul ihtiyaçları için Ford Vakfı tarafından gönderilen her türlü eğitim yardımcı malzemesinin vergilerden muaf tutulması amacıyla Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi kararnamele onaylandı. Bu kapsamda 1964 yılı için üç adet, sonraki yıllar için on yedi adet muafiyet kararı alındı (BCA, 30.18.1.2./ 177-24-19; BCA, 30.18.1.2./ 179-50-20; BCA, 30.18.1.2./ 180-58-19). Dönemin Millî Eğitim Bakanı Orhan Dengiz, projenin ülkeye faydalı bir sistem getirmediği ve yanlış bir yatırım olduğu yönünde yapılan eleştirilere verdiği cevapta açıkladığı rakamlarla: Ford Vakfı tarafından 1.672.000 \$ (Mart 1966 kur değeri ile 1 dolar = 9 lira) yardım, Bakanlık tarafından ise inşaat için 11 milyon, diğer ihtiyaçlar için 1,5 milyon olmak üzere toplam 12 milyon 500 bin lira tahsis edildi. Türkiye’de faaliyet gösteren Uluslararası Kalkınma Örgütü AID (*Agency for International Development*) tarafından hibe edilen miktar ise 12 milyon lira idi (TBMM, 1966: II, V/71, 556; Zabun, 2007: 36).

Fen Lisesi projesi hakkında olumsuz değerlendirmelerde bulunanlara bir yanıt da Fen Lisesi Yönetim ve Danışma Kurulu Başkanı, İlköğretim Genel Müdürü Osman Ülkümen’den geldi. Lisenin bir Amerikan kopyası olmadığını, eğitim dilinin Türkçe olduğunu ve ODTÜ’ye bağlı bir lise olmadığını vurgulayan Ülkümen, üstün zekalı ve yetenekli Türk çocuklarının ülkenin geleceğinde gurur duyulacak işlere imza atacaklarını belirtti. Bu çocuklarla özel bir zümre veya farklı bir grup oluşturulacağı yönündeki iddialara da itiraz eden Ülkümen, Türkiye’nin her kesiminden, her çeşit yerleşim biriminden yaklaşık on bin öğrencinin sınava girdiğini, sınavı kazanan yüz kız ve erkek öğrencinin yatılı olarak öğrenim gördüğünü açıkladı (Okulun açılış haberini veren gazetede sınava katılan öğrenci sayısı 5.191 olarak belirtilmiştir-Hürriyet; 1964). “*Türkiye Fen Lisesi*” adıyla tanıttığı okulun ABD tarafından örnek alındığını ve yeni bir Federal Fen Lisesi projesi başlatıldığını duyuran Ülkümen, projenin hayata geçirilmesinde emeği geçen tüm ilgililere şükranlarını sundu (Ülkümen, 1965: 60, 61).

Özellikle eğitim, proje ve danışmanlık desteği sağlayan ABD Florida Eyalet Üniversitesi ile Fen Lisesi projesinin örnek alındığı New York’taki Bronx Fen Lisesi, projenin yurt dışı temsilcileri olarak belirlendi. ODTÜ’nün yeni lise için kendi kampüsünden arazi tahsisi, mimari proje hazırlanması ve inşaat faaliyetleri ile öğretim üyeleri ile projenin doğrudan içinde yer alması; Ankara Üniversitesi’nin bazı öğretim üyeleri ile koordinasyon ve doğrudan katkı sağlaması; İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinin kısmi eğitim desteği ile bir eğitim seferberliği sağlandı.

Türk Bilim İnsanlarının Abd'de İnceleme Dönemi

ABD'de Florida Eyalet Üniversitesi koordinatörlüğünde yürütülen eğitim ve inceleme dönemi 10 Haziran – 8 Ağustos 1963 tarihleri arasında gerçekleşti. Fen Lisesi projesinin Amerikalı koordinatörü ve Florida Eyalet Üniversitesi Fen Bilimleri Bölüm Başkanı olan Prof. Dr. J. Stanley Marshall, oryantasyon eğitimi ile ilgili değerlendirmesini ve eğitime katılan dokuz profesörün faaliyet takvimini MEB'e ayrıntılı olarak bildirdi (Marshall, 1963). Katılımcı profesörler matematik alanından Tuğrul Taner ve N. A. Ergun; kimya alanından Bahattin Baysal, Vedat Enüstün ve Cemil Şenvar; fizik alanından Rauf Nasuhoğlu ve Adnan Şaplakoğlu; biyoloji alanından Selahattin Okay ve Kâmil Karamanoğlu, çeşitli üniversitelerdeki uygulamaları ve faaliyetleri, aşağıdaki program çerçevesinde belirlenmiş konu başlıkları altında takip ettiler (Marshall, 1963: 3-8).

10 - 22 Haziran 1963 tarihleri arasında Florida Eyalet Üniversitesinde:

- ABD'de fen bilimleri eğitimi hakkında genel bilgilendirme, matematik eğitimi hakkında bilgilendirme. Fen bilimleri neden öğretilir?
- Fizik Bilimleri Çalışma Komitesinin fizik programı, Matematik Çalışma Grubunun programı. Bir öğretmenin gözüyle PSSC fiziği.
- Biyolojik bilimler müfredat programı, lise biyoloji dersleri, lise kimyasına kimyasal bağlar yaklaşımı.
- Bilim insanının teşvik edilmesi, motivasyonu.
- Illinois Üniversitesinin matematik programı, lise kimya dersleri için kimyasal eğitim gereçleri çalışma programı.
- Florida Eyalet Üniversitesinin matematik kampının ziyaret edilmesi, öğretmen yetiştirme enstitüsünün incelenmesi, nükleer tesislerinin ve moleküler biyoloji enstitüsünün görülmesi.
- ABD'deki ortaokulların fen bilimleri ve matematik müfredatının genel bir özeti.

23 - 25 Haziran 1963 tarihleri arasında Texas Üniversitesinde:

- Fen Bilimleri Öğretim Merkezinin ziyaret edilmesi.
- Biyolojik bilimler müfredat çalışmasının incelenmesi ve laboratuvar görevlileri ile görüşme.
- Fen ve matematik öğretmenleri için düzenlenen yaz okulunun ziyaret edilmesi.

26 - 27 Haziran 1963 tarihleri arasında Colorado Üniversitesinde:

- Biyolojik Bilimler Müfredat Çalışması merkezinin ziyaret edilmesi.
- Çeşitli seviyelerde ders dokümanlarının yazım ekibinin çalışmasının izlenmesi ve yaşanan sorunlar hakkında yetkililerden bilgi alınması.
- Amerikan Yerbilimleri Enstitüsünün ziyaret edilmesi, jeoloji dokümanları yazım ekibinin çalışmasının izlenmesi.

28 - 30 Haziran 1963 tarihleri arasında Palo Alto, San Fransisco’da:

- Matematik Çalışma Grubunun yazım projesinin incelenmesi.
- Amerikan Bilimsel İlerleme Derneğini ziyaret ve ilkokul ders kitapları yazım projesinin incelenmesi.
- San Francisco, California kültür gezisi.

01 - 05 Temmuz 1963 tarihleri arasında California Üniversitesinde:

- Kimya Eğitimi Malzeme Çalışma Enstitüsünün gezilmesi.
- Kimya öğretmenlerinin eğitimi hakkında görüş alışverişi, California Üniversitesinin gezilmesi.

06 – 10 Temmuz 1963 tarihleri arasında Oregon Eyalet Üniversitesinde:

- Bilimsel Eğitim Merkezinin gezilmesi, fen bilimleri öğretmenlerinin eğitiminde yaşanan sıkıntıların tartışılması.
- Lise öğretmenleri için Üniversitede açılan yaz okulunun görülmesi.
- Üstün yetenekli lise öğrencileri için açılan yaz okulunun görülmesi, bu grubun eğitiminde yaşanan sıkıntıların tartışılması.

11 – 16 Temmuz 1963 tarihleri arasında Illinois Üniversitesinde:

- Üniversitenin gezilmesi, matematik bölümünün incelenerek ders kitabı yazımındaki sorunların tartışılması.
- Welch Bilimsel Malzeme Şirketinin ziyaret edilmesi.
- Michigan’da üstün yetenekli öğrenciler için açılan yaz okulunun görülmesi, ortaokul öğretmenlerinin yaz okulu etkinliklerinin incelenmesi.

17 – 21 Temmuz 1963 tarihleri arasında Massachusetts’te:

- Watertown’daki Eğitim Hizmetleri Şirketinin yazım projesinin görülmesi.
- Cape Cod’daki Illionis Astronomi Projesinin görülmesi, müfredata uygun doküman hazırlanmasının zorluklarının tartışılması.
- Bölgedeki yaz okullarını görülmesi, en modern bir lise bina ve tesislerinin incelenmesi.

22 – 29 Temmuz 1963 tarihleri arasında New York, Washington D.C.’de:

- BRONX Fen Lisesinin gezilmesi.
- Washington Üniversitesi, Amerikan Üniversitesi ve Maryland Üniversitesinin görülmesi, yaz okullarının faaliyetlerinin incelenmesi.
- New York ve Washington D.C. kültür gezisi, buralardaki bilimsel kuruluşların personel, bütçe ve müfredatlarının değerlendirilmesi.

29 Temmuz – 8 Ağustos 1963 tarihleri arasında Tallahassee’de:

- Türk profesörlerin Fen Lisesi projesine yönelik çalışmalarını ve hazırlıklarını tamamlamaları için zaman verilmesi.
- Öğretmenlerin eğitimi için uzun vadeli plan hazırlanması.
- Her bilim grubu tarafından eğitim yılının ilk birkaç aylık dönemi için ders planlarının hazırlanması, üç yıllık eğitim sürecinde öğretmenlerin gelişimi değerlendirecek plan hazırlanması.
- 1964 sonbaharında okula kaydedilecek öğrencilerin belirlenmesi için uygun bir yöntemin belirlenmesi ve beş haftalık inceleme gezisinin değerlendirilmesi.

Türk bilim insanlarını temsilen Prof. Dr. Cemil Şenvar'ın Amerikan Bilimsel İlerleme Derneğince düzenlenen bir konferansa katılmasıyla tamamlanan incelemelerden sonra Prof. Marshall bir mektup ve raporla durumu MEB'e gönderdi (Resim 1; Marshall, 1963).

Grubun genel olarak Fen Lisesinin Türkiye'deki eğitim ve kültür hayatındaki önemini dikkatle değerlendirmiş ve lisenin kuruluş mantığını kavramış olduğunu belirten Prof. Marshall, görevlendirilmiş bilim insanlarının projede ihtiyaç duyulacak yetenekte olduklarının net bir şekilde görüldüğünü belirtti. Her bir bilim insanının diğer alanlardaki meslektaşlarının planlarına hâkim olduğunu, bu durumun profesörlerin projeye sadece kendi alanları penceresinden değil lisenin tamamı açısından baktıklarının ve tüm alanlarıyla ilgili olduklarının bir kanıtı olduğunu vurguladı. Laboratuvar malzemeleri, ders kitaplarının İngilizceden çevrilmesi, lise binasının inşası, eğitim filmleri vb. önemli ayrıntılara son derece ciddi yaklaşıldığını ve muhtemel sorunların dikkatle incelendiği yazdı. Raporunun sonunda Türk bilim insanlarının, tıpkı Amerikalı meslektaşlarının bu ülkedeki benzer programlarda olduğu gibi, Fen Lisesi projesinde eğitim uzmanı özelliklerine sahip olduklarını ispatladıklarını değerlendirdi (Marshall, 1963: 2).

Bronx Fen Lisesi

Türkiye'de hayata geçirilecek bir fen lisesi için örnek alınan New York'taki Bronx Fen Lisesi, Türk bilim insanlarının ABD'deki inceleme çalışmalarında yer verdiği ve ziyaret ettikleri bir okuldur. Okulun tanıtımı için hazırlanmış bir kitabın on ikinci bölümü, Dr. Süha Gürsey (*ODTÜ Fizik Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Süha Gürsey*) tarafından tercüme edilerek yirmi beş sayfalık tanıtım ve örnek bir program kitapçığı hazırlanmıştır. Buna göre; 1938 yılında üstün yetenekli erkek çocuklar için New York Şehri Eğitim Komitesince açılan okula 1946'dan itibaren kız öğrenciler de alınmaya başlamıştır. Fen ve matematik konularında yeteneği belirlenen öğrencilerin gelişimi için özel fırsatlar tanınan öğrenciler, ABD'nin hemen tüm üniversitelerinin kabul şartlarına uygun programa tabi tutulmaktadırlar. Hangi iş kolunda ya da alanda olursa olsun bilimin prensipleri, gelişmesi ve yöntemlerinin etkili olduğunu temel düşünce olarak kabul eden yöneticiler, fen programlarını bu ilke doğrultusunda hayata geçirmektedir. Ülkenin geleceğinin üstün yetenekli öğrencilerin bilimsel çalışmalarıyla şekilleneceği inancından yola çıkan devlet, lise çağlarında tespit edilecek yetenekli öğrencileri bilim alanlarına göre yönlendirmeyi hedeflemektedir (Gürsey, 1961: 2).

Okula kabul edilecek öğrencilerin belirlenmesi için uygulanan sınavlar, sözlü ve yazılı olarak iki kısımdan oluşur. Sorular Columbia Üniversitesi Öğretmen Kolejinde Eğitim Prof. Irving Lorge tarafından hazırlanır. Konuşma becerisi, zekâ testleri, matematik notu, geçmiş ders

notlarının tamamı, devam, disiplin ve ahlâk notları, tavsiye mektupları ve almış olduğu ödüllere toplamından giriş notu ortaya çıkar. Bir gösterge olarak sınav sonucu kabul edilen öğrencilerin ortalama zekâ seviyesi IQ 140’tır. [IQ -*Intelligence Quotient*- olarak adlandırılan değer, değerlendirilen bireyin zekâ testlerinden aldığı puanları belirleyici olarak kabul eden bir katsayıdır. “...*Takvim yaşı ve zihinsel yaşı aynı olan bireylerin IQ’su 100’dür ve 100 IQ ortalama zekâ düzeyini ifade etmektedir...*” (Köksal, Göğsu ve Kılıç, 2017: 4)].

Bronx Fen Lisesinde görevlendirilen öğretmenler de sınavla belirlendiğini belirten dokümanda, hemen hepsinin yüksek lisans yapmış olduğu, çeşitli meslek kurumları ve eğitim birimlerinde ilave dersler aldıkları ve 135 öğretmenin 25’inin doktoralı olduğu vurgulanmıştır. Okulun fiziki şartlarını da anlatan çalışmada 1959’da tamamlanan okul binasında 20 bin kadar kitabı bulunan bir kütüphane, 42 dersane, 12 laboratuvar (kimya, fizik, biyoloji), 12 tane fen derslerinde gösterilen deneylerin yapıldığı oda ve öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini artırıcı tesisler (proje ve ev teknolojisi laboratuvarları, fotoğraf stüdyosu, sera, planetaryum, radyo istasyonu, meteoroloji istasyonu, tiyatro, müzik odası, spor tesisleri) bulunduğu yer almaktadır (Conant, 1959: 76).

Okulun temel amaçları doğrultusunda hazırlanan ve diğer liselerden tamamen farklı olan bir müfredat uygulandığını belirten tanıtım yazısında İngilizce, sosyal bilimler, fen, matematik, yabancı dil (Fransızca, Almanca, İspanyolca, Latince, İbranice), teknik resim, laboratuvar tekniği ile tüm liselerde ortak olan sanat, müzik, sağlık derslerinin zorunlu derslerden olduğu ve ders takip oranının %90 seviyesinde bulunduğu yazılıdır. Seçmeli derslerin oranı %10 olup ileri fen, ileri matematik, ileri teknik sanatlar, tiyatro, gazetecilik, dünya edebiyatı, üniversite seviyesinde İngiliz Edebiyatı bu kapsamda ele alınmıştır (Gürsey, 1961: 19,20).

Öğrencilerin birbirleriyle yakın ilişkiler kurmasını, sadece mesleki becerileri ile değil aynı zamanda sosyal, kültürel ve spor gibi konularda da yetişmiş bireyler olmasını hedefleyen okul yönetimi; altı farklı öğrenci faaliyet alanı düzenlemiştir. İlk olarak bir öğrenci örgütünün oluşturulması ve seçimle belirlenen öğrencilerin bu örgütün yöneticileri olması sağlanmıştır. Öğrencilerin tüm faaliyetlerinden bu örgüt yöneticilerinin sorumlu tutulması, gerektiğinde para toplamak, belirlenen uygulamalar için sarf etmek yetkisi bu gruba verilmiştir. İkinci olarak sportif faaliyetler düşünülmüştür. Okul içi yarışmalar, oluşturulan okul takımları ile okullar arası yarışmalara katılım bu grubun faaliyetleridir. Üçüncü olarak kulüp çalışmalarını kapsamında müfredat programları ile koordineli yürütülen yabancı dil, müzik koroları, tiyatro, briç, satranç, fen bilimleri, radyo kulüpleri oluşturulmuştur. Dördüncü konu okul gazetesinin çıkarılması, edebi ve bilimsel dergilerin yayımlanmasıdır. Eğlence, geziler, partiler ve yıl sonu gösterileri diğer bir bölümü oluşturmakta, altıncı olarak yardım faaliyetleri ve okul içindeki tesislerde nöbet hizmetlerinin yürütülmesi, bazı görevlerin öğrenciler tarafından yerine getirilmesi ile kişisel gelişimi sağlayıcı tedbirlerin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir (Gürsey, 1961: 23,24).

Okulun önem verdiği diğer bir oluşum ise okul aile birliğidir. Maddi yardımda bulunması gerekse bazı konularda destekleyici girişimler ve sponsorluk hizmetlerinin sağlanması, çeşitli öğrenci faaliyetlerine nezaret edilmesi, seyahatlerde ulaşım desteği sağlanması, tıbbi ve psikolojik danışmanlıklarda bulunulması, kendi mesleklerinde gönüllü destek hizmetleri verilmesi bu birliğin çalışma alanları olarak aktarılmıştır (Gürsey, 1961: 25).

Fen Lisesinin Eğitim-Öğretime Hazır Hale Getirilmesi

Yeni bir bilim lisesinin açılışı yönünde taraflara verilen sorumluluk doğrultusunda gereken hazırlıklar süratle yürütüldü. Okulun bina ve tesislerinin inşaatını sağlayan ODTÜ tarafından 1963 yılının ikinci yarısında ihale süreci tamamlandı ve 1964 yılı yoğun bir inşaat sürecine sahne oldu (Kurdaş, 1998: 113). Fen Lisesine tahsis edilen arazideki ana binalar tamamlandı, okul arazisinde alt yapı işleri halledildi. 300 öğrenci kapasiteli olarak planlanan inşaatın yaklaşık 5800 m² alanına derslikler, kütüphane ve laboratuvarlar, 6400 m² alanına yurtlar ve kolaylık tesisleri, 3000 m² alanına öğretmen lojmanları ile 900 m² lik kapalı spor salonu inşaatı tamamlandı. Tiyatro ve müzik eğitimi için 350 kişilik bir oditoryum inşası planlandı (Çinicı, 1966: 5). Laboratuvar malzemeleri ve teknik aksam Ford Vakfınca temin edildi (Zabun, 2007: 38).

Belirlenen öğretmenlerin ABD'deki eğitimlerini tamamlayıp yurda dönüşünden sonra okulun tüm öğretmenlerinin ve iki aşamalı sınavla seçilen 96 öğrencinin belirlenmesi ile Ankara Fen Lisesi 12 Ekim 1964 günü bir törenle açıldı (Erdemli, 2018: 15; Hürriyet, 28.10.1964, 5930: 8).

Projenin öteki aşamaları olan tüm öğretmenlerin okulda, görev başında eğitimi ile ders kitaplarının yazılması da başladı ve okul eğitim-öğretim hayatına geçmiş oldu. 1965 yaz aylarında birinci sınıfın ders kitaplarında gerekli düzenlemeler tamamlandı ve ikinci sınıfın kitapları hazırlandı. Bu faaliyetlerin sonraki iki yılda da tekrarlanacağı kayda geçirildi (Zabun, 2007: 27).

Projenin önemli isimlerinden Prof. Dr. Eugene Northrop, temsilcisi olduğu Ford Vakfı'nın bu girişiminden gurur duyduğunu, MEB'e yaptıkları yardımın, Vakfın Orta Doğu'da bulunduğu on dört yıllık sürede hayata geçirilmiş en büyük bağış olduğunu açıkladı. Bu girişimin diğer devletler için yol gösterici olması temennisiyle yapılan çalışmaları şöyle özetledi: *"...Fen Lisesi projesi birçok kuruluşun el ele vererek çalışmasının gayet güzel bir örneğidir. Türk Hükümeti MEB aracılığıyla, öğretmenlerin maaşları dahil olmak üzere, Fen Lisesi inşaat ve normal işletme masraflarını karşılamaktadır. Ford Vakfı, öğretmen yetiştirme, ders kitabı yazma ve getirtilmesi gereken donatım ve döşeme için gerekli dövizin sağlanmasını üstüne almıştır. ODTÜ okul alanı için gerekli araziyi bağışlamış ve inşaat işini idare etmektedir. Ankara Üniversitesi, Fen Lisesi açılıncaya kadar Proje Bürosu için yer sağlamış ve öteki imkanlarını amade kılmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi ODTÜ, Ankara ve Florida Eyalet Üniversitelerinin profesörleri, ders gereçleri ve yeni programların geliştirilmesi için Türk ve Amerikalı öğretmenlerle beraber çalışmaktadır. Ve nihayet ABD, Milletlerarası Kalkınma Teşkilatı ve ABD Haberler Merkezi, Türk öğretmenler için İngilizce kursları ve Amerikan ders kitapları metinlerinin Türkçe'ye çevrilmesi için mali yardım ve hizmetlerde bulunmuşlardır"* (Northrop, 1965: 10-12).

Amerikalı Koordinatörün 1963-1964 Yıllarına Ait Değerlendirme Raporu

Fen Lisesi projesinin Amerikalı koordinatörü Prof. Dr. J. Stanley Marshall, Ankara'da görev yaptığı sürede tespit ettiği gelişmeleri bir muhtıra ile Danışma Kurulunun Amerikalı üyesi Prof. Dr. Eugene Northrop'a iletti (Marshall, 1965). 15 Ocak 1965 tarihli bu muhtıranın birinci kısmında olayların kronolojik gelişmesi, ikinci kısmında projenin daha etkili olabilmesi için tavsiyeleri, üçüncü kısımda projenin geleceği hakkındaki görüşleri yer aldı. Yukarıda bahsedilen hazırlık sürecinde yaşananları ve Amerikalı görevlilerin faaliyetlerini ayrıntılı bir şekilde birinci kısımda aktaran Prof. Marshall, projenin kritik bir tahlilini olumlu ve olumsuz değer-

lendirmeleri ile bildirdi. Türk Hükümeti ve Türk Halkının, fen ve matematik sahalarında yetenekli olanlar için özel bir okul açılması konusunda istekli ve her türlü desteği sağlamaya hazır olduğunu düşünen Prof. Marshall, modern fen ve matematiğin lise öğrencilerine öğretilmesinin önemi konusunda tüm profesörlerin görüş birliği içinde olduğunu memnuniyetle gördüğünü belirtti. Birkaç profesörün modern öğretim tekniklerini projeye dahil olduktan sonra öğrendiklerini samimi olarak belirtmelerini takdire değer bulan Profesör, Behruz Çinici’yi kastederek Türkiye’de okul mimarisine karşı ilgi ve yetenek sahibi bir mimarın ortaya çıktığını yazdı. Konuya dahil olmuş tüm Türk ve Amerikalı yetkililerin, resmî ve özel kurumların ellerinden gelen her türlü desteği sağladığını aktaran Prof. Marshall, projenin etkili yürütülmesini engellediğini ve azalttığını düşündüğü olumsuz değerlendirmelerini de Fen Lisesi Yönetim ve Danışma Kurulunun dikkatine sundu (Marshall, 1965: 10,11).

Bu kapsamda İstanbul’daki üniversitelere mensup profesörlerin projeye ilgisiz kalmalarının fen ve matematik eğitimini etkisizleştireceği gibi öğretmen yetiştirme ve müfredat düzenleme çalışmalarını da zayıflatacağını, bu hocaların projeye etkin olarak katılmaları ile projenin ulusal tabanının da kuvvetleneceğini savundu. Raporlara göre öğretmen seçme programının tüm ülkeye uygulanmamasını ve tüm öğretmenlerin bu seçmelere girememesini üzücü bir uygulama olarak gördü. İki ülkenin ortaklaşa yürüttüğü bu projede görev alan tüm öğretmenlerin İngilizce dili konusunda gereken ciddiyeti ve dikkati göstermediğinin anlaşıldığını düşünen Prof. Marshall, ders kitaplarının basımı ile ilgili anlaşmanın içeriğinin her iki tarafça da tam olarak idrak edilmeden imzalanmış olması nedeniyle sürecin aksamasını ve ek mali külfet yaratılmasını eleştirdi. Okul açılışına kadar Fen Lisesinde görev alacak tüm öğretmen, rehber, kütüphane görevlileri ve diğer personelin tamamlanamamasının okulun etkinliğini azaltacağını, dahası bu projeyi yakından izleyen yabancı eğitimcilerin gözünde olumsuz etki bırakabileceği endişesini ilettili (Marshall, 1965: 11).

Prof. Marshall Fen Lisesi projesinin geleceği hakkındaki şahsi görüşlerini de belirtti. Sayısı az da olsa bu projenin önemini kavrayamamış kişilerin mevcudiyetinin projenin geleceği açısından sıkıntı yaratabileceği endişesini vurgulayan Prof. Marshall, Fen Lisesinin ülkenin geleceğinde söz sahibi olacak bir kurum olması özelliğinin bu kişilere aktarılması ve onların da kazanılmasını tavsiye etti. Fen Lisesinin mevcut programının farklı bir kültüre sahip olan ABD’den uyarlandığının unutulmamasını, müfredatın devamlı olarak güncellenmesini ve düzenlenmesini anımsatarak okulun etkisinin doğrudan doğruya seçilen öğrencilerin yeteneklerine bağlı olduğunu, bu nedenle öğrenci seçme yöntemlerinin her zaman geliştirilmeli gerektiğini belirtti. Fen Lisesinin özel ihtiyaçlarının karşılanması için MEB tarafından her türlü desteğin verilmiş olmasının önemli olduğunu, ancak gelecekte bu isteklerin artarak devam etmesi durumuna göre mutlaka karşılanması gerektiği aktardı. Bu nedenle Fen Lisesi için özel bir mevzuat uygulanması gerektiğini düşünen Prof. Marshall, okulun müdürü ve öğretmenlerinin, Türkiye’deki diğer liselerin tabi olduğu mevzuattan farklı ve esnek bir mevzuata uymaları gerektiğini gündeme getirdi. Fen Lisesinin yönetiminde özel bir heyetin bulunmasına devam edilmesini görüşünü savunarak kuruluş sürecinde görev yapan “Yönetim ve Denetim Kurulu”nun çalışmalarına devam etmesini önemli gördü. İlerleyen yıllarda farklı sorunların, yeni gelişmelerin ortaya çıkacağını belirterek bu kurulun okula sahip olmasını, bu konuların yerine getirilmesi ile Fen Lisesinden beklenen başarının sağlanacağını ve hedeflerine ulaşacağını belir-

terek raporunu sonlandırdı (Marshall, 1965: 14).

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşını sona erdiren en etkin unsurlardan biri olan atom bombasının kullanılması, tüm dünyada dikkatlerin ve hedeflerin benzer silahların üretimine yöneltilmesine neden ve aracı olmuştur. Hidrojen bombası üretimi ile devam eden süreç, dünyanın ilk yapay uydusunun başarıyla yörüngeye oturtulmasıyla yeni bir boyut kazanmış, ABD liderliğindeki Batı Bloku ile SSCB liderliğindeki Doğu Bloku ülkeleri arasında uzay yarışı adı verilen yeni bir mücadele alanı ortaya çıkmıştır. Günümüzde de devam eden bu mücadelenin kazananı, ülkelerinin geleceğini emanet edeceği genç nesillerin başta fen bilimleri olmak üzere eğitimine önem veren ve ciddiyetle sürdüren taraf olacaktır.

Fen bilimleri alanında 1950'lerde başlayan yenileşme girişimleri aynı yıllarda Türkiye'yi de etkilemiş ve alınabilecek tedbirler ilgili birimlerce tartışılmaya başlanmıştır. Ülkenin ekonomik durumu ve siyasal gelişmeler nedeniyle ulusal kaynaklarla etkili projeler üretilmesi mümkün olamadığından, çoğunlukla ABD kaynaklı kurum ve kuruluşların desteklediği yapılanmalar hayata geçirilmeye başlanmıştır. Hedef olarak yarıştan kopmamayı belirleyen ve her fırsatı değerlendirmeyi düşünen Türkiye; 1956'da Atom Enerjisi Komisyonu ve ODTÜ, 1960'da Devlet Planlama Teşkilatı, 1961'de Ders Aletleri Yapım Merkezi ve 1963'te TÜBİTAK'ı kurarak bu yoldaki büyük adımları atmıştır. Nihayet dönemin en önemli ve en başarılı hamlesi sayılabilecek Fen Lisesinin açılışı ile ülkenin ihtiyacı doğrultusunda yeni bir bilim yuvası kazanılmıştır.

VII. Millî Eğitim Şûrasında gündeme gelen bir ilim lisesi açılması gerekliliği doğrultusunda; fen alanında üstün yetenekleri tespit edilen öğrencileri geliştirmek, ülkenin ihtiyacı olan araştırmacı bilim insanlarına sahip olmak ve tüm ülkenin fen eğitiminde öncü bir araştırma ve geliştirme merkezi oluşturmak amacıyla Türkiye'nin ilk Fen Lisesi projesi hayata geçirilmiştir. Türk-Amerikan ortak çalışmasının bir ürünü olan projenin gerçekleşmesinde, on dört yıldır Orta Doğu'da bulunan ve bu sürede hayata geçirilmiş benzer projelere oranla en büyük bağışı Fen Lisesine yapan Ford Vakfının yardımı önemlidir. Gerek vakfın gerekse ABD üniversitelerinin temsilcileri olarak Türkiye'de bulunan Amerikalı koordinatörlerin çalışmaları ve yönlendirmeleri de kıymetlidir. Lisede görevlendirilecek Türk öğretmenler için İngilizce kursları açılması, ders kitaplarının Türkçe'ye çevrilmesi için parasal yardımda bulunan çeşitli kuruluşlar olmuştur.

Projenin Türkiye ayağındaki birimler olarak ODTÜ'nün Fen Lisesine kendi kampüsünden arazi bağışlaması, okul binalarının inşaat işlerini yüklenmesi, Ankara Üniversitesinin başlangıçta Proje Bürosu ve diğer isteklere yardımcı olması projenin bir esere dönüşmesine katkı sağlamıştır. Öğretmenlerin ABD'deki eğitimlerini tamamlaması ve iki aşamalı sınavla 96 öğrencinin belirlenmesinden sonra 1964 yılının Ekim ayında Türkiye'nin ilk Fen Lisesi açılmıştır. Tüm tarafların büyük özverisinin bir ürünü olan Fen Lisesinin genel olarak belirlenmiş hedeflere ulaştığı gerek MEB değerlendirmeleri gerekse Amerikalı yetkililerin izlenimleriyle tespit edilmiştir. Ne var ki ilerleyen yıllarda kuruluş sürecindeki heyecanın ve okuldan beklenen hedefin azaldığı, böyle bir projeyi sürdürme yönünde iradenin zayıfladığı ve üstün yetenekli öğrencilerle gerçekleştirilecek bir fen devrimi anlayışının ikinci plana atıldığı yerli ve yabancı uz-

manlarca eleştirilmiştir. Günümüzde sayısı üç yüzü geçen fen liselerinden mezun olan öğrencilerin üniversite sınavlarındaki başarısının yüksek olması, 1964 yılında açılan Türkiye’nin ilk fen lisesinin amaç ve hedeflerine ulaşıldığı anlamına gelmemektedir.

Teşekkür: Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni döneminde faaliyete geçirilen Atom Enerjisi Komisyonu, Millî Prodüktivite Merkezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu ile Fen Lisesi gibi oluşumlara dikkatimi çeken ve yönlendiren Siyaset Bilimi Profesörü Sayın Hikmet Özdemir’e şükranlarımı sunarım.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri:

BCA, 30.18.1.2./ 177-24-19.

BCA, 30.18.1.2./ 179-50-20.

BCA, 30.18.1.2./ 180-58-19.

BCA, 30.11.1.0./ 301-29-20.

TBMM Zabıt Cerideleri:

TBMM. (1963). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, I, I/117, s. 11-16.

TBMM. (1966). *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, II, V/71, s. 555-559.

Sürelî Yayınlar:

AFLD, Ankara Fen Liseliler Derneği. (1989). <http://www.afl.org.tr/fl-akademi-soylesileri-56-yilimizi-kutlarken-ankara-fen-lisesinin-kurulus-oykusu/> (Erişim Tarihi: 07.11.2020).

AFLİVA, Ankara Fen Liseliler Vakfı. (2000). <https://afliva.org.tr/static/website/files/afliva-tanitimbrosuru.pdf> (Erişim Tarihi: 07.11.2020).

Bush, V. (1954, March 1). “Dr. Bush Feels This Way Now”. *Newsweek*.

Erdemli, Ö. E. (2018). Ankara Fen Geleceğe Hazırlanıyor. *Ankara Fen Liseliler Derneği Bülteni*, S. 1, 15-18.

Hürriyet. (1964). “Ankara’da Âlim Yetiştirecek Bir Okul Açıldı”, 28.10.1964, S. 5930, s. 8.

Resmî Gazete. (1963). Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanun. 24.07.1963, S. 11462, 15-17.

Araştırma Eserleri:

Aközer, E. (2020). “Tamamlanmamış Bir Müfredat Devrimi”. <https://sarkac.org/2018/11/tamamlanmamis-bir-mufredat-devrimi/> (Erişim Tarihi: 16.09.2020).

Atatürk Araştırma Merkezi (2006). *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III (Açıklamalı Dizin İle)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

Bulduk, S.(2012).Sputnik Sendromu. *İstanbul University Journal of Sociology*, C.3, S.12, 61-69.

CENTO Affairs (1962). *Progress Report 1961- 1962* (HC411 U597 1961/62). The United States Economic Coordinator for CENTO Affairs.

Conant, B. J. (1959). *The American High School Today*. New York: McGraw Hill Book Co.

Çinici, A. ve Çinici, B. (1966). Orta Doğu Üniversitesi Fen Lisesi Binası. *Arkitekt Dergisi*, C. 1966,

- S. 1966-01, 5-9.
- Demirbaş, M. ve Yağbasan, R. (2005). Türkiye'deki Ortaöğretim Kurumlarında Uygulanan Fen Öğretim Programlarının Analizi: Modern Fen Öğretim Programı Uygulamaları. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 2, 33-51.
- Erdem, M. ve Rose, W. K. (2000). American Philanthropy in Republican Turkey; The Rockefeller and Ford Foundations. *The Turkish Yearbook of International Relations*, S. 31, 131-157.
- Erken, A. (2018). *America And The Making Of Modern Turkey*. London, New York: I. B. Tauris & Co. Ltd.
- Gürgün, M. (1980). *Üstün Beyin Gücü Eğitimi ve Fen Lisesi Tecrübesinin Sosyo-Ekonomik Bakımdan Değerlendirilmesi*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
- Gürsey, S. (1961). *Bir Fen Lisesi İçin Program, New York'taki Bronx Fen Lisesine Ait İzahat*. New York: Harper and Brothers Publication.
- Johnson, A. P. (1954). *Identification Of Science Talent At The High School Senior – College Freshman Level*. Educational Testing Service.
- Komasyon (1962). *Memleketimizde Bir Fen Lisesi Açılması Konusunu İnceleme Komitesinin Raporu*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Köksal, M. S.; Göğsu, D. ve Kılıç, O. (2017). Türkiye'de Özel Yeteneklilerin Gelişimi Hangi Özellikler Açısından Sağlanmalı? Bir Paydaşlar Görüşü Çalışması. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, C. 7, S. 1, 2-18.
- Kurdaş, K. (1998). *ODTÜ Yıllarım, Bir Hizmetin Hikâyesi*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayını.
- Marshall, S. (1965). *Supplemental Chronology To Turkish Scientistis Travel Itinerary*. The Florida State University.
- Marshall, S. (1963). *A Report From The American Co-director On The Science Lise Project Covering The Period February 1, 1963-December 31, 1964*. The Florida State University.
- MEB. (1962). *Yedinci Millî Eğitim Şûrası*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayını.
- Northrop, E. (1965). Fen Lisesi Projesi, Teorisi, Uygulaması. *Yeni Orta Öğretim Dergisi*, S. 5, 10-12.
- Okan, K. (1986). Türkiye'de Fen Bilgisi Öğretiminin Tarihi Gelişimi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, C. 11, S. 110, 22-31.
- Taşdöven, Z. (2013). Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Türk, E. (2018). Fen Lisesi Öğrencileri Üstün Yetenekli Mi? Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Fen Liselerinin Önemi. *Millî Eğitim Dergisi*, S. 1, 437-444.
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu-TÜBİTAK Tarihçesi. <https://www.tubitak.gov.tr/tr/icerik-hakkimizda>. (Erişim Tarihi: 26.10.2020).
- Ülkümen, O. (1965). Türkiye Fen Lisesi. *Eğitim Dünyası Dergisi*, Yıl:4, S. 21-6, 58-61.
- Zabun, B. (2007). Ankara Fen Lisesi Monografisi (1964-2004), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Resim 1

Prof. Marshall'ın MEB Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi Remzi Öncül'e Mektubu

